visie **materieel**

erfgoed BERGEN op **Zoom**

Gemeente Bergen op Zoo

Voorwoord

Als we praten over monumentenzorg, archeologie en cultuurhistorisch landschap dan kun je dat samenvatten als 'Materieel Erfgoed' maar gelijk ook als 'Historisch Bergen op Zoom'. En wat zijn wij hier trots op!

Historisch Bergen op Zoom is één van de drie peilers van de Cultuurvisie, naast 'Talent' en 'Creatief en Innovatief'. En juist hiermee wordt duidelijk dat de onderlinge verbindingen opvallend zijn. Het uitvoeringsprogramma Materieel Erfgoed vloeit voort uit de Erfgoedvisie en kan niet zonder de cultuur en identiteit. Andersom is dat evenmin ondenkbaar.

Het voorliggende uitvoeringsprogramma Materieel Erfgoed geeft de komende zeven jaar een behoorlijk hoog ambitie niveau weer. De gemeenteraad heeft zich hierover uitgesproken nadat de participatie van de vele cultuurhistorische organisaties vanaf het begin bij de erfgoedvisie hun stem en steun hebben gegeven. Wij waren hier heel blij mee!

Ik beschouw ons materieel erfgoed als het DNA van Bergen op Zoom. We beschrijven in dit document een hoog ambitieniveau waarin we de kwaliteit van ons erfgoed niet onder stoelen of banken steken. We vinden kennis en beleving van ons erfgoed belangrijk en delen dit graag met elkaar. Ik wil dat de Bergse bevolking uitstraalt dat ze trots is op ons erfgoed. Met dit uitvoeringsprogramma gaat dit lukken. Omdat we het samen doen!

Een speciaal woord van dank wil ik richten tot Ad van der Wegen. Als voormalig wethouder van onder andere ruimtelijke ordening - waar Materieel Erfgoed onder valt - heeft hij zich in de periode 2009-2014 ingezet voor ons materieel erfgoed, de visie en het uitvoeringsprogramma. Ad, ik zet jouw inzet voor ons erfgoed voort.

Wethouder Ton Linssen
wethouder

INHOUDSOPGAVE

pagina 5 **1.** | Doelstelling **Monumentenzorg (erfgoed)**

pagina 17 **2.** | Doelstelling **Archeologie**

pagina 23 **3.** | Doelstelling **Cultuurhistorische landschappen**

pagina 27 **Inzetten op kennis en beleving**

pagina 29 | Bijlage 1 **Totstandkoming Visie en Uitvoeringsprogramma**

| Leeswijzer

Het Uitvoeringsprogramma is verdeeld in drie doelstellingen:

- Doelstelling 1: **Monumentenzorg** (blauw)
- Doelstelling 2: **Archeologie** (rood)
- Doelstelling 3: **Cultuurhistorische landschappen** (groen)

De doelstellingen zijn onderverdeeld in speerpunten en de speerpunten in concrete acties. Omdat het speerpunt "Inzetten op kennis en beleving" betrekking heeft op alle drie de doelstellingen is dit speerpunt apart uitgewerkt (beige).

1. | Doelstelling **Monumentenzorg (erfgoed)**

Het doel van gemoderniseerde monumentenzorg is te komen tot een verschuiving van een objectgerichte naar gebiedsgerichte benadering, van hindermacht achteraf naar focus vooraf en een verlaging van de administratieve lastendruk.

1.1 | Speerpunt **Vervolmaken van het huidige monumentenbestand en het borgen van de kwaliteit daarvan.**

Actiepunt 1 **Inventariseren van vergeten monumenten uit de periode van voor 1940.**

Wat doen we Na selectie panden die karakteristiek en bepalend zijn voor de identiteit van Bergen op Zoom toevoegen aan de gemeentelijke monumentenlijst. De nadruk ligt hierbij op de Heimolen (Brabantse Wal).

Wanneer **2014**

Actiepunt 2 **Aanwijzen van panden en ensembles uit de periode 1940-1965. De wederopbouw periode heeft ook in onze gemeente zijn sporen achtergelaten.**

Wat doen we Na selectie panden en ensembles uit de Wederopbouwperiode toevoegen aan de gemeentelijke monumentenlijst. Monumenten uit de Wederopbouwperiode weerspiegelen een land in ontwikkeling en tonen een markant tijdperk. De oorlogsschade werd hersteld, de schaarste aan materialen en financiën verdween en de woningnood werd grotendeels gelenigd. De eerste contouren van een consumptiemaatschappij, van een prille welvaartsstaat, tekenden zich af. Er voltrok zich een wonder. Optimisme over een maakbare samenleving vierde steeds meer hoogtij. Dit had zijn weerslag op de architectuur en de bouwkunst. Karakteristiek voor de Wederopbouwperiode is dat er geen eenduidige nieuwe bouwstijl ontstond, maar een gevarieerd geheel van allerlei sterk individueel getinte combinaties van traditioneel en modern. Ook valt in de wederopbouwperiode na 1945 de harde scheidslijn tussen traditionalisme en functionalisme weg.

Wanneer **2015-2016**

Actiepunt 3 **Het in standhouden van gemeentelijk monumenten is noodzakelijk om de kwaliteit die we bereikt hebben naar tientallen jaren investeren vast te houden.**

Wat doen we Het financieel ondersteunen van eigenaren van gemeentelijke monumenten bij de instandhouding van hun pand zal worden gecontinueerd met een subsidieregeling voor onderhoud. De afgelopen jaren is met behulp van gelden uit het Investeringsbudget Stedelijke Vernieuwing (ISV) de restauratieachterstand onder gemeentelijke monumenten weggewerkt. Dit heeft erin geresulteerd dat er een acceptabele nulsituatie is ontstaan. Om de opgeknapte panden in een goede staat te houden, dient er geïnvesteerd te worden in de onderhoudsstaat van de panden om grote restauraties zo lang mogelijk te voorkomen. Dit sluit aan bij de landelijke regeling, het besluit rijkssubsidiering instandhouding monumenten (brim). Door de cultuurhistorische waarden, constructieve en bouwtechnische kwaliteit van gemeentelijke monumenten te onderhouden, te versterken en/of terug te brengen wordt een volwaardig monumentenbestand beoogd. Dit resulteert in hogere bezoekersaantallen waardoor er een impuls gegeven wordt aan de locale economie.

Wanneer **2015**

Actiepunt 4	**De wettelijke verplichte (Welstand-) Monumentencommissie als onafhankelijk adviseringsinstantie blijvend inzetten voor de erfgoedgebouwen en hun directe omgeving.**
Wat doen we	Als gevolg van pijler 2 (krachtiger en eenvoudiger regelgeving) van de Modernisering van de Monumentenzorg (MoMo) krijgen eigenaren van monumenten via nieuwe landelijke wetgeving grotere vrijheden. Om te voorkomen dat de verruiming van het vergunningsvrij bouwen ten koste gaat van de kwaliteit en de waarde van de monumenten, zal de Monumentencommissie haar rol als adviserend en ondersteunend orgaan nog nadrukkelijker moeten voeren. Door nog meer in het voortraject bij de totstandkoming van verbouw- en restauratieplannen betrokken te zijn, kan de kwaliteit van die plannen verbeterd worden waardoor het verlies aan waarde tot een minimum kan worden beperkt. De huidige (Welstand-) Monumentencommissie zal mogelijk in 2014 opgaan in een Commissie Ruimtelijke Kwaliteit (Erfgoedadviescommissie).
Wanneer	**2014-2020**
Actiepunt 5	**Op stellen van monumentale bomenlijst en deze ontsluiten via de gemeentelijke website.**
Wat doen we	De monumentale bomenlijst dient om waardevolle bomen en houtopstanden te beschermen. Met het afschaffen van de Boomverordening in 2004 hoeft er voor het kappen van bomen niet langer een vergunning te worden aangevraagd. Hierdoor ontstond behoefte aan het veiligstellen van bijzondere bomen of houtopstanden. In 2005 heeft de gemeenteraad hiervoor de boomverordening vastgesteld. Deze verordening is herzien in 2011. Bomen en houtopstanden worden behalve door deze verordening ook beschermd door bestemmingsplannen. Als een boom of houtopstand niet beschermd wordt door de verordening, een bestemmingsplan of Boswet kan deze zonder kapvergunning gekapt worden. In het kader van de Wet Algemene Bepalingen Omgevingsrecht (WABO) kunnen alleen belanghebbenden een verzoek indienen om een houtopstand op de lijst van monumentale bomen te plaatsen. Bij een verzoek wordt eerst beoordeeld of de aandrager als belanghebbende kan worden gezien. Indien dit het geval is, wordt door middel van toetsingscriteria bekeken of een houtopstand toegevoegd wordt aan de monumentale bomenlijst. Omdat het bij de monumentale bomenlijst ook gaat om historische groenstructuren en laanbeplanting op bijvoorbeeld landgoederen, dient de monumentale bomenlijst ook gekoppeld te worden aan de cultuurhistorische waardenkaart die ook publiekelijk toegankelijk is.
Wanneer	**2014-2020**
Actiepunt 6	**Herdenkingsmonumenten zijn niet geïnventariseerd en worden niet of beperkt in stand gehouden.**
Wat doen we	De vele herdenkingsmonumenten in de stad, die vogelvrij zijn, inventariseren en selecteren wat wel en niet behouden moet blijven. Tevens de instandhoudingskosten in beeld brengen en hiervoor middelen beschikbaar te stellen. We hebben het hier o.a. over herdenkingsmonumenten van de Tweede Wereldoorlog en de watersnood.
Wanneer	**2015**

Actiepunt 7 **Het vormgeven van een kleurenbeleid voor monumenten en de beschermde stadsgezichten.**

Wat doen we Opstellen van richtlijnen voor kleurgebruik. De kleuren waarin gebouwen geschilderd zijn, bepalen in een belangrijke mate de belevingswaarde en zijn van grote invloed op het uiterlijk van de hele stad. De kleur van schilderwerk is een belangrijk element in de ervaring van de stad. Gebouwen met een sterk afwijkende kleur vallen op. De wens tot afwijkend kleurgebruik kan gezien worden als een roep om de monotonie te doorbreken.

Bij het streven naar een meer gevarieerd kleurgebruik mag de eenheid in het beeld van de stad niet verstoord worden. Het is daarom van belang te zoeken naar een kleurgebruik dat gebaseerd is op de historische ontwikkeling van de stad. Bouwstijlen en bouwperioden zijn hulpmiddelen om het kleurbeeld te bepalen. Het doel van de richtlijnen is niet om tot een uniforme kleurstelling in de binnenstad te komen. Die zijn bedoeld om verstoringen aan puien of gevelvlakken te voorkomen. Door bij het kiezen van kleuren de gemeentelijke richtlijnen in acht te nemen, blijft het bijzondere karakter van het beschermde gezicht intact. Grote monumentengemeenten zoals Dordrecht en den Bosch hebben reeds een kleurenbeleid voor monumenten. Het blijven stimuleren van authentieke muurbeschilderingen en reclame uitingen vormt hiervan ook een onderdeel.

Wanneer **2016**

Actiepunt 8 **Het promoten van bouwhistorisch onderzoek bij verbouwingen en veranderingen van erfgoed.**

Wat doen we Stimuleren van het uitvoeren van bouwhistorische onderzoeken bij sloop, ingrijpende restauraties en herbestemming van monumentale panden. In het beheer van het culturele erfgoed komt het regelmatig voor dat relevante informatie en inzicht in de bouw- en gebruiksgeschiedenis van een bouwwerk ontbreken. Zo blijkt achter betrekkelijk jonge- en weinig spectaculaire gevels soms historisch waardevolle bebouwing schuil te gaan. Door middel van bouwhistorisch onderzoek kan in deze lacune van kennis worden voorzien. Het doel van bouwhistorisch onderzoek is meerledig, onder andere:

1. een bouwhistorische waardestelling als voorbereiding op een restauratie, verbouwing of herbestemming, waarbij onder meer wordt aangegeven welke onderdelen voor behoud waardevol zijn;
2. advisering bij (ver)bouwwerkzaamheden;
3. documentatie de bouw- en gebruiksgeschiedenis van een gebouw te staven.

Bouwhistorische verkenningen, -opnames en -(deel)ontledingen kunnen beslissingen tot, bij en tijdens een restauratie of verbouwing of herbestemming ondersteunen.

Wanneer **2014-2020**

Actiepunt 9 **Het benoemen van de topmonumenten van de stad Bergen op Zoom en deze monumenten (door) ontwikkelen in het kader van hun economische positie.**

Wat doen we

Bijzondere monumenten van Bergen op Zoom die de stad uniek maken en onderscheiden, zijn visitekaartjes van de stad. Door deze objecten eruit te lichten en apart te “vermarkten” kan Bergen op Zoom nog nadrukkelijker op de kaart worden gezet. De eerste stap is om te inventariseren welke objecten voor deze status in aanmerking komen, ze vervolgens te benoemen, waarna een plan van aanpak wordt opgesteld hoe de bijzondere status in de praktijk kan worden gerealiseerd. Een voorbeeld is het Markiezenhof waar het ‘beperkt’ open stellen van de Grebbe een belevingswaarde toevoegt aan het Markiezenhof. Door slimme verbindingen te leggen tussen deze objecten kan de positie van deze monumenten versterkt worden.

Wanneer **2014-2020**

Actiepunt 10 **Duurzaamheid en energiebesparing.**

Wat doen we

Promoten, stimuleren en kennisoverdragen met betrekking tot duurzame Monumentenzorg (DuMo). Monumenten zijn gebouwen die bewezen hebben dat ze duurzaam zijn. Ze gaan in technische zin lang mee en doen dat ook als vertegenwoordigers van ons cultureel erfgoed. Maar zijn monumenten ook duurzaam in milieutermen? Hier hebben ze de beeldvorming tegen. Monumenten zijn niet energiezuinig naar de huidige maatstaven. Verder hebben ze ongevraagde overruimte, omdat hun gegeven ruimtelijke indeling nooit precies bij de huidige functie past en omdat hun verdiepingshoogte meestal groter is dan tegenwoordig. Per nuttige vierkante meter vloeroppervlak is er dus meer bouw- en afwerkingsmateriaal verwerkt en per saldo hebben ze een grotere inhoud die in de winter verwarmd moet worden. Allemaal schijnbaar negatieve scores van monumenten op duurzaamheid. Andersom vormen de huidige duurzaamheidseisen voor categorieën monumenten – vooral de woonhuismonumenten en monumenten met kantoorfunctie – direct of op termijn een regelrechte bedreiging. Dat komt doordat energiebesparende maatregelen als gevel-, vloer- en dakisolatie bij onjuiste uitvoering onherroepelijk leiden tot een versnelde teloorgang van de historische constructie en daarmee tot verlies van cultuurwaarden. De uitvoering van deze actie zal zoveel mogelijk gekoppeld worden aan de Biobased Economy.

Wanneer **2014-2020**

1.2 | Speerpunt **Inzetten op integrale afweging en inbedding van cultuurhistorie in andere beleidsterreinen**

Actiepunt 1 **Opstellen van een Cultuurhistorische Waardenkaart voor de gemeente Bergen op Zoom.**

Wat doen we Opstellen van een Cultuurhistorische Waardenkaart. De cultuurhistorische waardenkaart geeft inspiratie en informatie over erfgoed in de gemeente Bergen op Zoom. Aan de hand van verschillende kaarten worden de geschiedenis, ontwikkeling en de cultuurhistorische rijkdom van onze gemeente in beeld gebracht. De historische gelaagdheid van een plek is aan de hand van de deze kaart goed zichtbaar. De cultuurhistorische waardenkaart is een bron van informatie ten behoeve van het afwegingskader bij ruimtelijke ontwikkelingen en om burgers en professionals te informeren over de identiteit en geschiedenis van de stad. De kaart kan hierin een waardevolle rol spelen en zodoende een nuttig hulpmiddel zijn voor planologen, stedenbouwkundigen, cultuurhistorici, projectontwikkelaars, (landschaps-) architecten, ontwerpbureaus en burgers. Daarnaast is de cultuurhistorische waardenkaart een beleidskaart die aangeeft hoe met cultuurhistorie om wordt gegaan bij ruimtelijke plannen. Met de wijziging van het Besluit ruimtelijke ordening (Bro) per 1 januari 2012 zijn gemeenten verplicht om het aspect 'cultuurhistorie' uitdrukkelijk mee te wegen bij het opstellen van bestemmingsplannen. Dit heeft tot gevolg dat gemeenten vooraf een analyse moeten maken van de aanwezige cultuurhistorische elementen. Door de wijziging van het Bro wordt de positie van cultuurhistorie aan het begin van het ruimtelijk ordeningsproces juridisch versterkt.

Wanneer **2014-2017**

Actiepunt 2 **Het verwerken van cultureel erfgoed in alle bestemmingsplannen, volgens pijler 1 (Cultuurhistorische belangen meewegen in ruimtelijke ordening) van de Modernisering van de Monumentenzorg (Momo).**

Wat doen we Benutten en waar nodig aanvullen van bestaande inventarisaties en waarderingen. Werkwijze: extern advies cultuurhistorie per bestemmingsplangebied. Integrale afweging en transparante besluitvorming bij alle ruimtelijke plannen.

Wanneer **2014-2020**

Actiepunt 3 **Optimaliseren toezicht en handhaving erfgoed.**

Wat doen we

De huidige situatie laat zien dat het toezicht op uitvoering van werkzaamheden betreffende het erfgoed achterblijft bij wat de wetgever van de gemeente verwacht. Door geen tot weinig toezicht uit te oefenen worden gemaakte afspraken binnen de omgevingsvergunning niet gecontroleerd, waardoor de uitvoerende partij die zijn verantwoording niet neemt niet gewezen wordt op zijn tekortkomingen. Deze constatering vraagt om handhaving, waarvan duidelijk is dat toezicht een beter inzetbaar instrument is dan achteraf handhaven. Om tot een doeltreffend toezicht te komen zal worden overgegaan tot het inzetten van een toezichthouder voor omgevingsvergunningen, waarvan erfgoedwerkzaamheden een onderdeel vormen. Waar zonder of in afwijking van de omgevingsvergunning werkzaamheden plaatsvinden aan erfgoedgebouwen zal handhavend opgetreden worden.

De gemeentelijke zorg voor monumenten beweegt zich ook op het vlak van het begeleiden van het restauratievoornemen. Door goede ondersteuning wordt de kwaliteit van een plan vergroot. Het meest effectief is om in een zo vroeg mogelijk stadium handvatten aan te reiken (schetsplannen te bespreken). Bij de uitvoering van de werkzaamheden is begeleiding en toezicht vanuit de gemeente gewenst. Door capaciteitsgebrek komt dit punt tot op heden onvoldoende uit de verf. Een medewerker bouw- en woningtoezicht met kennis van restauraties zou problemen kunnen signaleren en oplossingsmogelijkheden kunnen aanreiken waarmee de instandhouding van het monument gediend is. Ook kan zo'n medewerker onoordeelkundige ingrepen aan monumenten, met mogelijke schade, voorkomen. Verder kan hij controleren of de werkzaamheden worden uitgevoerd conform de monumenten- en de bouwvergunning.

Wanneer **2014-2020**

Actiepunt 4 **Samenwerking met citymarketing intensiveren.**

Wat doen we

Het intensiveren van het 'vermarkten' van cultureel erfgoed. De historische binnenstad van Bergen op Zoom met cultuurhistorisch waardevolle panden (w.o. gemeentelijke monumenten) verhoogt de aantrekkingskracht van de stad wat bijdraagt aan een positief vestigingsklimaat voor mensen en bedrijven. Het culturele erfgoed kan een sterkere bijdrage leveren aan de Citymarketing door de erfgoed sterker te profileren en te positioneren.

Wanneer **2014-2020**

Actiepunt 5 **Versterken adviesrol aan eigenaren van monumenten (en eigen bezit van de gemeente).**

Wat doen we

In de gemoderniseerde monumentenzorg staat de monumenteigenaar centraal. De overgrote meerderheid van de monumenteneigenaren is trots op zijn monument en is bereid tot het doen van extra moeite en het maken van extra kosten. De insteek van het nieuwe monumentenstelsel (Pijler 2: krachtiger en eenvoudiger regelgeving) is de monumenteneigenaren vertrouwen te schenken door minder te controleren bij subsidie- en

vergunningsprocedures, meer vrijheden en keuzemogelijkheden te geven en optimaal te faciliteren, waardoor de overheid steeds minder een hindermacht wordt. Deze verandering van wantrouwen naar vertrouwen van de monumenteigenaren heeft gevolgen voor de organisatie van de gemeentelijke monumentenzorg. De nadruk zal steeds meer komen te liggen op het informeren, faciliteren en enthousiasmeren van de eigenaren. In plaats van dat de nadruk ligt op het aangeven wat de eigenaar niet mag doen aan zijn pand, komt de nadruk te liggen op het informeren en het adviseren van eigenaren over hoe zij de kwaliteit van hun pand op een zo hoog mogelijk niveau kunnen houden.

Frontoffice

In een ideale situatie zou een eigenaar van een (gemeentelijk) monument die bij de gemeentelijke balie komt, informatie moeten kunnen krijgen over de meest uiteenlopende aspecten met betrekking tot zijn monumentenpand. Hierbij kan gedacht worden aan informatie over vergunningsprocedures, restauratiemethoden en technieken, subsidiemogelijkheden, stappenplannen en een overzicht van nuttige (internet-)adressen. Bij de frontoffice moet de eigenaar op het juiste spoor gezet worden en niet alleen informatie krijgen over de proceskant van een monumentenvergunningaanvraag, maar ook informatie over hoe het restauratieproject het beste opgepakt kan worden (stappenplan) en welke subsidiemogelijkheden er te vinden zijn. Tevens zou er informatie verstrekt kunnen worden over restauratietechnieken. Informatiebrochures hierover zijn verkrijgbaar bij de Rijksdienst Cultureel Erfgoed (RCE). Met een betrekkelijk eenvoudige inspanning valt veel te winnen op dit terrein.

Wanneer **2014-2020**

Actiepunt 6 **Meewerken met evaluaties en onderzoeken van externe partijen.**

Wat doen we De wettelijke taak van de Erfgoedinspectie om toe te zien hoe door gemeenten invulling gegeven wordt aan de wettelijke taken op het gebied van erfgoed is sinds kort voor een deel bij de provincies komen te liggen. Ook het rijk en provinciale landelijke erfgoedorganisaties doen onderzoek naar de gemeentelijke erfgoedpraktijk. Door mee te doen met dergelijke onderzoeken en enquêtes wordt inzicht verkregen in de staat van het gemeentelijke erfgoedbeleid.

Wanneer **2014-2020**

1.3 | Speerpunt **vervolmaken van kwaliteit en beleving van de door het Rijk beschermde stadsgezichten**

Actiepunt 1 **Beschermen van de belangrijkste structurerende elementen van het beschermd stadsgezicht middels het bestemmingsplan. Benutten en waar nodig aanvullen van bestaande inventarisaties, waarderen, afwegen en vastleggen.**

Wat doen we De beschermde stadsgezichten zijn het visitekaartje van de stad als het gaat om de geschiedenis van de stad te vermarkten. Daarom is het noodzakelijk de kwaliteit op peil te houden en waar nodig te verbeteren. Door bewoners te stimuleren om hun panden in stand te houden en of te verbeteren, wordt de kwaliteit van de binnenstad vastgehouden en waar nodig uitgebouwd. In een vroeg stadium worden contacten gelegd met eigenaren en ondernemers om de doelstelling van een kwalitatief beschermd stadgezicht te delen.

Wanneer **2014-2020**

Actiepunt 2 **De leegstand van de "middenstand" nader definiëren aangezien leegstand van het winkelapparaat de kwaliteit van een beschermd stadgezicht negatief beïnvloed waardoor weloverwogen keuzes gemaakt moeten worden.**

Wat doen we Door kritisch naar het winkelbestand te kijken in met name de vele aanloopstraten in combinatie met de historische achtergrond van de winkelpanden zou maatwerk oplossingen kunnen bieden voor het hergebruiken van leegstaande winkelpanden in het kernwinkelgebied. De vrijgekomen panden in de aanloopstraten zouden dan een woonbestemming kunnen krijgen. Door de eigenaren daarbij te stimuleren wordt de beleving van de beschermde stadsgezichten versterkt t.o.v. de situatie die we nu aantreffen.

Wanneer **2014 e.v.**

1.4 | Speerpunt Inzetten op het uitdragen van kennis en beleving en het gemeengoed 'behoud door ontwikkeling' met het principe 'nieuw naast en met oud'

Actiepunt 1a **Bevorderen van herbestemmingen Opstellen lokale agenda herbestemming.**

Wat doen we De problematiek van leegstand en herbestemming gaat niet aan Bergen op Zoom voorbij. De stad kent vele monumentale gebouwen, waarvan de kosten van beheer, onderhoud en restauratie door de eigenaar soms lastig te dragen zijn.

De agenda dient als beleidsinstrument en onderlegger voor concrete activiteiten en investeringen, die onder meer gericht zijn op het vergroten van inzicht in de problematiek van leegstand en herbestemming, het creëren van bewustwording en de bevordering van herbestemming in de praktijk. De agenda zou niet alleen voor erfgoedpanden van toepassing moeten zijn.

Wanneer **2014-2020**

Actiepunt 1b **Agenda herbestemming religieus erfgoed. Ruimte, regie, inspiratie en financiering (de publiek agenda).**

Wat doen we Actualiseren kerkenvisie uit 2008. In 2008 is een kerkenvisie opgesteld. Na vijf jaar dient deze visie geactualiseerd te worden. Deze actualisatie bestaat uit de volgende onderdelen:

I. In deze actualisering kan het afstemmen van de positionering en de programmering van de kerken worden meegenomen. Deze activiteit is gericht op een structurele afstemming van de positionering en de programmering van de diverse (multifunctionele) religieuze gebouwen in de gemeente. De vorige visie ging alleen om de katholieke kerken in Bergen op Zoom. Doel is het optimaliseren van het gebruik van de gebouwen en het voorkomen van ineffifficiënt gebruik en concurrentie. Allereerst dient inzicht te worden verworven in de wensen en opvattingen van eigenaren, politiek en bevolking. Zonder voldoende draagvlak is het niet mogelijk een herbestemming in samenhang te realiseren. De afstemming vereist vervolgens een goede analyse van de vragen vanuit de markt, van de behoefte die er in de gemeente bestaat aan multifunctionele ruimten.

II. Faciliteren gezamenlijk programmeren. Naast afstemming van het aanbod kan ook worden gestuurd op de afstemming van de vraag, bijvoorbeeld door personen of gezelschappen op het gebied van kunst en cultuur te stimuleren gezamenlijk te programmeren. Denk aan zang- en dansverenigingen of beeldend kunstenaars, maar ook sportgebouwen. Op die manier kunnen laagdrempelige evenementen ontstaan.

III. Advies verduurzaming kerken. Voor een gezonde exploitatie is het zaak om goed financieel beleid te voeren. Exploitatielasten kunnen worden verkleind door het nemen

van maatregelen om gebouwen duurzamer en energiezuiniger te maken. Welke oplossingen daarvoor het beste geschikt zijn, is afhankelijk van het gebouw, het beoogde gebruik, etc.
IV. Bevorderen onderhoudsplannen. Eigenaren moeten bij het reserveren van gelden voor onderhoud niet alleen rekening houden met het dagelijkse onderhoud, maar ook met groot onderhoud op termijn. Om zicht te krijgen op de onderhoudslasten in de toekomst en om vervelende verrassingen te voorkomen, is het van belang dat eigenaren van monumenten meerjaren onderhoudsplannen (MJOP) op periodieke instandhoudingsplannen (PiP) laten opstellen.

Wanneer **2014-2015**

Actiepunt 2 **Inzet leveren voor het binnenhalen van subsidies en financieringen voor het ontwikkelen en restaureren van grootschalige erfgoed complexen en monumenten.**

Wat doen we Het huidige beleid om de subsidiestromen zowel op provinciaal, landelijk maar ook Europees te blijven volgen continueren en intensiveren. Succesvolle voorbeelden zoals de “Zeeland”, “West-Brabantse Waterlinie”, “BRIM”, “Landschap van Allure” en het project “De Zoom” moeten een vervolg krijgen. Hierbij kunnen genoemd worden de projecten “Landschap van Allure”, “De Linie” en restauratieregelingen van de provincie. Inzet zowel voor de particuliere eigenaar maar ook de gemeente zelf.

Wanneer **2014-2020**

Actiepunt 3 **Een onderzoek uitvoeren of de gemeente behoefte heeft aan het opstellen van een vestingvisie.**

Wat doen we De versnipperde vestingrelicten nader beschouwen of er mogelijkheden zijn om meer samenhang te bewerkstellingen tussen deze verspreid liggende vestingrelicten, waardoor het verhaal van het vestingverleden nog beter verteld kan worden en waardoor Bergen op Zoom als voormalige vestingstad nog beter gepositioneerd kan worden. Samenwerking met de Walled Town Friendship ligt hierbij voor de hand.

Wanneer **2015**

Actiepunt 4 **Het stimuleren van plaatsen van jonge restauratievaklieden op restauratieprojecten via het Restauratie Opleidingsproject (ROP).**

Wat doen we Door het plaatsen van jonge vaklieden op restauratieprojecten van gemeentelijke gebouwen zorgt het ROP voor een duurzame instroom van vaklieden in de restauratie. Dit is van belang om ook in de toekomst voldoende goed opgeleide vaklieden in de restauratie te hebben. De komende jaren zullen veel vaklieden door pensionering uitstromen uit de branche en aanwas van jonge mensen is hard nodig. Om het cultureel erfgoed in de stad en de provincie Noord-Brabant te bewaren voor de toekomst zijn deze vaklieden essentieel. Restaureren vraagt andere kwalificaties dan nieuwbouw. Het ROP zet zich ervoor in om te zorgen dat de jonge vaklieden een gedegen opleiding krijgen, die naast de theorie- en praktijklessen aangevuld wordt met excursies en gastlessen.

Wanneer **2014-2020**

Actiepunt 5 **Het stimuleren van nieuwe architectuur vormen aan oude architectuur.**

Wat doen we De aandacht van het monument opwaarderen door het toevoegen van eigentijdse architectuur geeft in totaal een geheel andere dimensie aan het monumentale gebouw of object. Ervaringen met de Nedalco schoorsteen, de brug bij fort de Roovere en suikerfabriek de Zeeland hebben dat uitgewezen.

Wanneer **2014-2020**

1.5 | Speerpunt **Inzetten op regionale samenwerking zowel voor gemeenten als cultuurhistorische organisaties en burgers**

Actiepunt 1 **De samenwerking op het terrein van cultuurhistorie de komende jaren intensiveren.**

Wat doen we Met de gemeente Steenbergen, Roosendaal en Woensdrecht wordt samengewerkt op het terrein van de archeologie. In 2013 is ook met de gemeente Woensdrecht samengewerkt tijdens de organisatie van de Open Monumentendagen. Ook bij de uitvoering van de provinciale projecten als “Landschap van Allure” en de “Zuiderwaterlinie” wordt met de genoemde gemeenten samengewerkt.

Wanneer **2014-2020**

2. | Doelstelling **Archeologie**

Een goed beheer van het bodemarchief als kennisbron van ons gemeenschappelijk verleden, uitgaande van het Verdrag van Malta(1992) en grotere bekendheid van kennis en vondsten, waardoor groter draagvlak kan worden gecreëerd.

2.1 | Speerpunt **Beheer van reeds bekende vindplaatsen**

Actiepunt 1	**Opname van vindplaatsen in de bestemmingsplannen (wettelijke plicht).**
Wat doen we	Bij het opstellen van nieuwe bestemmingsplannen en bij de actualisatie van oude bestemmingsplannen worden toelichtingen en voorschriften over archeologische terreinen opgenomen.
Wanneer	**2014-2020**

Actiepunt 2	**Opstellen van een lokale onderzoeksagenda.**
Wat doen we	De keuze tussen enerzijds opgraven en anderzijds beschermen in situ, óf verloren laten moet geleid worden door een beargumenteerde agenda van speerpunten. Deze agenda is gebaseerd op de specifieke onderzoeksvragen bij de studie naar de historie van stad en omgeving.
Wanneer	**2014-2020**

Actiepunt 3	**Onderzoeken of het aanwijzen van gemeentelijke archeologische monumenten een meerwaarde heeft.**
Wat doen we	Voor het behoud van een aantal archeologisch waardevolle vindplaatsen die goed gedocumenteerd zijn, is het van belang dat deze een juridische bescherming krijgen. De vindplaatsen zijn kwetsbaar waardoor een beheersplan van groot belang is. In de huidige bestemmingsplannen hebben ze wel een dubbelbestemming maar zijn ze niet apart omschreven.
Wanneer	**2014-2020**

2.2 | Speerpunt **Het vergroten van het maatschappelijk draagvlak voor archeologie, door grotere zichtbaarheid**

Actiepunt 1

Archeologie als inspiratiebron voor de nieuwe ruimte.

Wat doen we

Inzetten op het verhogen van de kwaliteit van de openbare ruimte door bij het ontwikkelen van bijvoorbeeld een nieuwe woonwijken archeologie als inspiratiebron te nemen bij de inrichting van die ruimte. Voor velen heeft de kwaliteit van de leefomgeving iets te maken met historische wortels. Vaak in de vorm van ankerpunten in het landschap als oude gebouwen, een boom of een sluisje, waaraan een historisch verhaal of gebeurtenis zijn verbonden. Het ontbreken van dit soort zaken wordt in nieuwe woon- en werkgebieden bewust of onbewust als een gemis ervaren. Archeologie en cultuurhistorie in het algemeen kunnen een tegenwicht bieden aan de toenemende eenvormigheid van onze leefomgeving. Zij dragen bij aan de identiteit die mensen ontlenen aan een gebied of plek, en fungeren op die manier als inspiratiebron en kwaliteitsimpuls voor ruimtelijke opgaven. Zo kan een belangrijke bijdrage worden geleverd om ook in nieuwe inrichtingsplannen geschiedenis een plaats te geven of zelfs nieuwe geschiedenissen te laten ontstaan. Deze denk- en werkwijze wordt ook wel behoud door ontwikkeling genoemd, en komt voort uit de Rijksnota Belvédère.

Wat nodig is, is een aantrekkelijk vertaalslag waarin stedenbouwkundigen, landschaps-architecten, archeologen en kunstenaars elkaar weten te vinden. Indien we erin slagen een stukje al dan niet opgegraven geschiedenis te visualiseren in straatbeeld dan kan dit bijdragen aan verhoging van de kwaliteit van de leefomgeving en de identiteit van stad of dorp. Op die manier kost archeologie niet alleen geld, maar is er ook sprake van return on investment.

Wanneer **2014-2020**

Actiepunt 2

Wat doen we

Communicatie en publieksbereik.

Het intensiveren van communicatie rondom archeologische opgravingen in de gemeente door structureel communicatieplannen op te stellen. Bij met de introductie van de Wamz is de archeologie dichter bij de burger komen te staan. Dat betekent doorgaans echter nog niet dat archeologie voor de burger ook zichtbaar is of wordt. Het is een uitdaging voor de gemeente om archeologie toch beleefbaar te maken, bij te laten dragen aan de ruimtelijke kwaliteit van de leefomgeving en zo voor een maatschappelijk draagvlak te zorgen. Archeologie heeft een duidelijke publieksfunctie. Veel mensen hebben belangstelling voor het leven dat zich vroeger afspeelde in hun eigen dorp, stad, wijk of straat. Vooral het uitvoerende archeologische werk, zoals een opgraving, trekt vaak veel belangstelling. De resultaten daarvan leveren dan ook een belangrijke bijdrage aan het cultuurhistorisch besef en het leefklimaat binnen de gemeente.

Publiekparticipatie vormt vanzelfsprekend een belangrijk onderdeel van de archeologische activiteiten in de gemeente. De betrokkenheid van de bewoners bij de resultaten van archeologisch onderzoek is meestal groot. Archeologie is namelijk spannend en appelleert sterk aan de behoefte van veel mensen om iets te weten te komen over de geschiedenis van hun eigen leefomgeving. Opgravingsprojecten zijn bij uitstek geschikt voor het enthousiasmeren van de schoolgaande generatie. Archeologische erfgoededucatie in de vorm van schoolprojecten wordt al enige jaren uitgevoerd door vrijwilligersorganisaties, in samenwerking met de gemeentelijk archeoloog. Deze samenwerking zal geïntensiveerd worden. Een archeologisch museum bestaat sinds enkele jaren in de vorm van thematentoonstellingen in de Gevangenpoort. Doel is deze samenwerking te versterken, maar ook te streven naar meer presentaties van archeologische vondsten in het Markiezenhof. Blijvende aanwezigheid van archeologische vondsten op locatie, in een lokaal informatiecentrum of archeologisch museum heeft een grote toegevoegde waarde. Het is daarom verstandig om bij grotere archeologieprojecten in overleg met alle betrokken partijen een communicatieplan op te stellen en eventuele kosten voor blijvende herinneringen in de projectbegroting op te nemen.

Wanneer **2014-2020**

2.3 | Speerpunt **Inzetten op integrale afweging en inbedding van archeologie in andere beleidsterreinen**

Actiepunt 1 **Inbedding van archeologie in andere beleidsterreinen intensiveren.**

Wat doen we

- incalculeren van archeologische risico's bij de aan- en verkoop van gemeentelijke gronden;
- inpassing van archeologisch waardevolle elementen in het landelijk gebied;
- de digitale verspreiding van de archeologische beleidskaart en de koppeling van de kaart aan andere gemeentelijke bodem- en geo-informatiesystemen;
- uitwerking van het opnemen van archeologische voorwaarden in vergunningverleningprocedures;
- intensivering van de afstemming van AMZ-beleid met andere beleidsvelden, met name op het gebied van integraal cultuurbeleid en de relatie met recreatie, educatie en toerisme;
- intensiveren van de integratie van het AMZ-beleid in het algemene voorlichtingsbeleid van de gemeente. Dit kan bijvoorbeeld via loketfunctie grondzaken, de gemeentelijke website, brochures, etc.

Wanneer **2014-2020**

Actiepunt 2 **Opstellen van handleidingen voor interne procedures.**

Wat doen we

Voor de betrokken afdelingen wordt een handleiding opgesteld om interne procedures en wederzijdse informatievoorziening op het gebied van de archeologische monumentenzorg verder vast te leggen bij:

- Vergunningsprocedures bij bouw- en sloopplannen en ontgrondingen (o.a. waterbergingscapaciteitsuitbreidingen) voor zover nog niet in het bestemmingsplan duidelijk is vastgelegd;
- het opstellen van structuurplannen of –visies;
- bestemmingsplannen en projectbesluiten;
- MER-trajecten (startnotities).

Wanneer **2014-2020**

2.4 | Speerpunt **Inzetten op regionale samenwerking**

Actiepunt 1	**intensiveren van regionale samenwerking.**
Wat doen we	op het gebied van archeologie heeft Bergen op Zoom samenwerkingsverbanden met de gemeenten Roosendaal en Woensdrecht. Gestreefd wordt naar een zelfde samenwerking met Steenbergen. De gemeentelijk archeoloog adviseert de buurgemeenten bij het opstellen en actualiseren van archeologische waardenkaarten, bij voorkomende ruimtelijke ingrepen in archeologiegebieden en bij het opstellen en toetsen van onderzoeksrapporten. De samenwerking kan geïntensiveerd worden, bijvoorbeeld door het breder uitdragen van archeologie onder de bevolking in samenwerking met de plaatselijke heemkundekringen. Dit is van belang, omdat archeologie in kleine gemeenten vaak nog te veel als een struikelblok wordt ervaren in plaats van een middel om de plaatselijke identiteit en binding met de woonomgeving te versterken.
Wanneer	**2014-2020**

3. | Doelstelling **Cultuurhistorische landschappen**

Belangrijke cultuurhistorische landschappen –en elementen die de gemeente kent behouden en versterken, wetende dat bepaalde gebieden ontzien moeten worden.

3.1 | Speerpunt **Sturen op een integrale afweging bij gebiedsontwikkeling**

Actiepunt 1 **Optimaliseren juridisch instrumentarium voor verankering cultuurhistorie in gebiedsontwikkeling.**

Wat doen we In het juridisch instrumenteel spoor gaat het om een instrumentele verankering van de te realiseren ambities en doelen op het gebied van cultureel erfgoed. Het gaat hierbij om waarden en belangen in de sfeer van de archeologie (land- en water- bodem), monumenten (gebouwen en gebieden) en cultuurhistorische waardevolle landschappen.

Een gemeente moet bij de verankering en uitwerking van haar beleid rekening houden met geldende juridische en bestuurlijke kaders en beschikt daarbinnen over een eigen beleidsruimte en eigen instrumenten om erfgoed in relatie tot ruimte te verankeren, namelijk:

- het bestemmingsplan;
- de omgevingsvergunning;
- de beheersverordening;
- de erfgoedverordening.

De verschillende instrumenten worden in samenhang gebruikt. Voor de verbetering van de integrale afweging van cultuurhistorie bij gebiedsontwikkeling zouden processen volgens het “stappenplan erfgoed in het bestemmingsplan” geoptimaliseerd kunnen worden.

Wanneer **2014-2020**

Actiepunt 2 **Afspraken maken over werkprocessen, zodat cultuurhistorie een afwegingsfactor wordt in het voortraject.**

Wat doen we Het Rijk heeft in het Besluit ruimtelijke ordening (Bro) vastgelegd dat gemeenten vanaf 1 januari 2012 in hun bestemmingsplannen rekening moeten houden met aanwezige cultuurhistorische waarden. Goede ruimtelijke ordening betekent dat er een integrale afweging plaatsvindt van alle belangen die effect hebben op de kwaliteit van de ruimte. Een van die belangen is de cultuurhistorie.

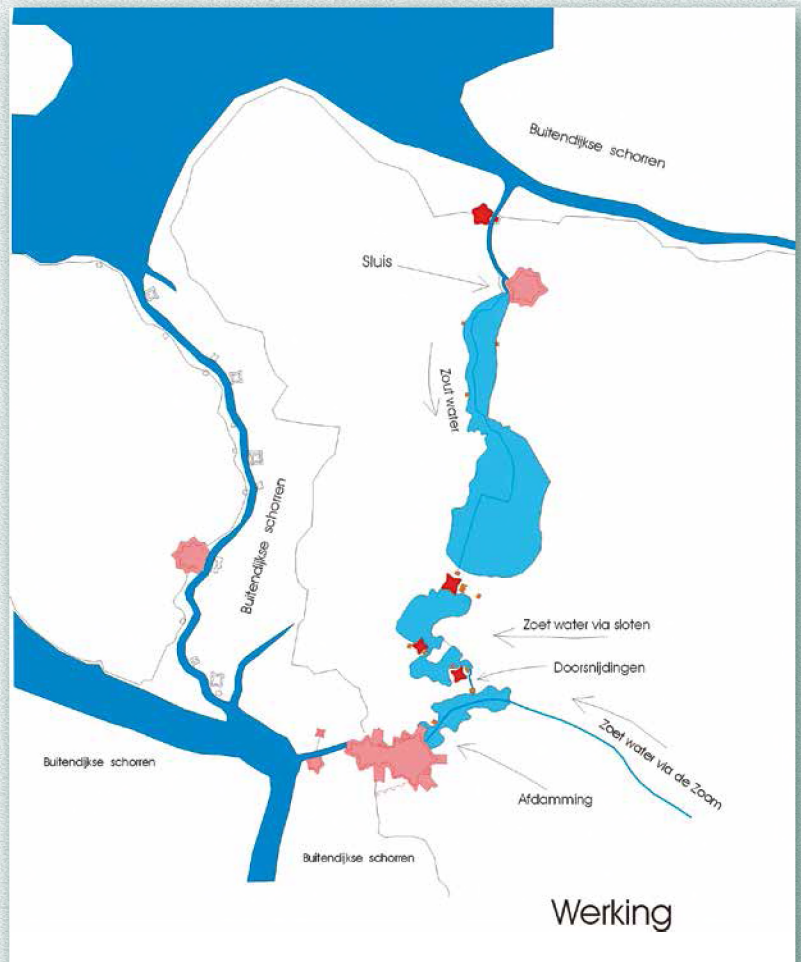
Wanneer **2014-2020**

3.2 | Speerpunt **Inzetten op behoud en beheer van belangrijke cultuurhistorische landschappen en elementen**

Actiepunt 1 **Cultuurhistorische landschappen zullen in het kader van het opstellen van een cultuurhistorische waardenkaart geïnventariseerd en beschreven worden.**

Wat doen we In het kader van de bescherming van deze gebieden via bestemmingsplannen zal per gebied een beschrijving en cultuurhistorische waardering moeten worden opgesteld.
Het gehuchtenplan (gehuchten als Kladde, Zuidgeest en Klutsdorp) en de verdronken dorpen maken onderdeel uit van de inventarisatie en inbedding van de cultuurhistorische landschappen.

Wanneer **2014-2020**

3.3 | Speerpunt **Inzetten op regionale samenwerking**

Actiepunt 1 **Intensiveren regionale samenwerking.**

Wat doen we Waardevolle landschappen houden niet op bij gemeentegrenzen. In het kader van projecten als “Landschap van Allure (De Zoom en De linie)”, “Waterpoort” en de “Zuiderwaterlinie” is het al praktijk om met de omliggende gemeenten samen te werken. Dit kan geïntensiveerd worden.

Wanneer **2014-2020**

Inzetten op kennis en beleving

Actiepunt 1

Actievere communicatie en voorlichting voor monumenteneigenaren.

Wat doen we

- aanbieden van digitale nieuwsbrieven en informatiebulletins en indien nodig een informatiebijeen komst voor monumenteigenaren organiseren;
- actuele informatie over cultureel erfgoed, monumenten en archeologie gaan we toegankelijk maken voor belanghebbenden en geïnteresseerden. Optimaliseren van informatie op de gemeentelijke website;

- communicatieplan opzetten over vergunningvrije en vergunningplichtige werkzaamheden
- opzetten Erfgoedprijs Bergen op Zoom. Erfgoed is overal en het leeft in de gemeente Bergen op zoom. De inwoners zijn steeds meer geïnteresseerd in de historische achtergrond van hun omgeving of familie. Daarnaast gaat erfgoed over identiteit en (ver)-binding. Door een Erfgoedprijs Bergen op Zoom die zich richt op initiatieven en ontwikkelingen die innovatief zijn en die het culturele erfgoed versterken wordt het draagvlak voor cultureel erfgoed vergroot. Een prijs die zich richt op projecten en activiteiten die digitale middelen innovatief gebruiken waardoor een breed of nieuw publiek wordt bereikt;

- ontvangst groepen specialisten erfgoed om beleid uit te dragen en ondersteuning symposia;
- themadagen zoals OpenMonumentenDagen(OMD) oftewel Kunsten in de Monumenten en de Dag van architectuur blijven organiseren. KidM is een van vier grootste evenementen van de stad;

- meedoen aan provinciale en landelijke erfgoedprijzen waardoor Bergen op Zoom als monumentale stad op de kaart wordt gezet;
- het interne ambtelijk overleg, samenwerken en versterken tussen verschillende teams en afdelingen en het planteam overleg blijven intensiveren.

Wanneer **2014-2020**

Bijlage 1

Totstandkoming Visie en Uitvoeringsprogramma

Actievere communicatie en voorlichting voor monumenteneigenaren.
In het proces naar de totstandkoming van de Visie materieel Erfgoed 2014-2020 en het Uitvoeringsprogramma is uitvoerig gesproken met:

- De afdelingen Stedelijke Ontwikkeling, Openbare Ruimte en Vastgoed en Projecten van de gemeente Bergen op Zoom
- Vijftien verschillende cultuurhistorische organisaties die zijn aangesloten bij het overlegplatform CultuurHistorische Organisaties Bergen op Zoom.
- De WelstandMonumentencommissie van de gemeente Bergen op Zoom

West Brabantse Waterlinie

SBM

Stichting Menno van Coehoorn
voor het behoud van voormalige verdedigingswerken

HIK

Geschiedkundige Kring

Borgerij

Vereniging Binnenstad Bergen op Zoom

SIEB

Heemkundekring Halchterth

De Berregse Kamer

Stichting In Den Schermenckel

Merck toch hoe Sterck

Stichting Vrienden van het Markiezenhof

De Vierschaar

Gilde St Sebastian

Colofon

Samenstelling
Gemeente Bergen op Zoom, Afdeling Stedelijke Ontwikkeling, Openbare Ruimte en Vastgoed en Projecten
Copyright 2014 ©

Grafische vormgeving & fotografie cover
Studio09.nl

Gedrukt op FSC-gecertificeerd papier.